

Клебанова Т. С, Расвнева Е. В., Стриженко К. А., Гурьянова Л. С, Дубравина Н. А. - Х.:
ИД «ИНЖЭК», 2004. - 280 с.

4. Моделирование народнохозяйственных процессов: Учеб. пособие / под. ред. И.В. Котова, 2-е изд. - Л.: Издательство Ленинградского университета, 1990. - 288 с.

5. Щепина И.Н. Модели диффузии и замещения нововведений (обзор литературы) / Щепина И.Н. - М.: ЦЭМИ РАН, 1990. - 48с.

6. Методы оптимизации в теории управления: Учеб. Пособие / И.Г. Черноуцкий. - СПб.: Питер, 2004. - 256 с.

7. Решетова Т. Роль державного керування в активізації інноваційної і науково-технічної діяльності / Т. Решетова //Економіка України. - 1994. - №10. - С.31-37.

8. Наумов О.Б. Організація виробництва та первинної обробки вовни у місцях сировинної бази: дис. ... кандидата економ, наук: 08.06.01 / Наумов Олександр Борисович. -К, 2000.-157 с.

9. Петухова Н.В. Современное состояние и направление совершенствования методологии прогнозирования рыночной доли продукции / Петухова Н.В. // Маркетинг в России и за рубежом - №5 - 2001. - с.34-42.

УДК: 338.1:631

Белевят О.А., Бобровська Н.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Актуальність проблеми. Тенденції розвитку економіки будь-якої країни перебувають під безпосереднім впливом існуючої демографічної ситуації, оскільки можливість створення ВВП має прямий зв'язок із кількістю та кваліфікацією працездатного населення.

Демографічна ситуація в Україні погіршується через швидкі темпи зростання рівня смертності у поєднанні з високим рівнем хронічних захворювань. Як наслідок, ринок праці не поповнюється достатньою кількістю працівників з урахуванням галузевих особливостей національної економіки, а саме робітничими професіями. Особливо гостро постає питання на сільських територіях, де у результаті реформування сільськогосподарських підприємств було вивільнено майже третину робітників працездатного віку. При цьому вплив негативних демографічних змін призвів до значного скорочення населення сільських територій. Погіршилися і кваліфікаційні характеристики, що вплинуло на ефективність діяльності товаровиробників.

Отже, оцінка та обґрунтування можливостей поповнення аграрного ринку праці достатньою кількістю висококваліфікованих робітників залишається актуальною з теоретичної та практичної точки зору.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми використання трудових ресурсів села та відтворення трудового потенціалу присвячені такі наукові роботи О. Булавки, М. Маліка, В. Скупого, К Якуби, Г.Купалової, І. Червена та інші. Проте, незважаючи на масштабність і глибину наукових досліджень, проблема відтворення трудового потенціалу села залишається невирішеною та потребує подальшого вивчення.

Мета роботи. Метою даної статті є визначення оцінки складу сільського населення, динаміки чисельності сільських мешканців та обґрунтування напрямків демографічних змін на рівні регіону.

Виклад основного матеріалу. Трудовий потенціал у складі економічного потенціалу формується під впливом факторів, які за рівнем виникнення і дії можна класифікувати на загальнодержавні, територіальні, особисті, галузеві.

Фактори формування та використання трудового потенціалу в аграрному			
<p>Загальнодержавні</p> <ul style="list-style-type: none"> - рівень соціально-економічного розвитку суспільства; - оплата праці; - соціальний захист населення; - демографічні особливості; - розробка державної програми зайнятості населення. 	<p>Територіальні</p> <ul style="list-style-type: none"> - природний рух населення; - механічний рух населення; - розвиток соціальної інфраструктури; - спеціалізація виробництва; - природно - кліматичні умови; 	<p>Особисті</p> <ul style="list-style-type: none"> - стать; - вік; - сімейний стан; - фізичне здоров'я; - рівень культури; - кваліфікація 	<p>Галузеві</p> <ul style="list-style-type: none"> - умови та охорона праці; - спеціалізація; - специфічні особливості виробництва; - рівень технічного оснащення.

Рис. 1. Трудовий потенціал у складі економічного.

Аналізуючи вищенаведені фактори, можна стверджувати, що вони дають можливість обґрунтувати резерви щодо ефективного формування та використання трудового потенціалу аграрної сфери на рівні держави, регіону, галузі та розробки і реалізації конкретних заходів.

Незважаючи на те, що в результаті реформування аграрної сфери селяни стали господарями своєї землі та майна, основна маса сільського населення опинилася за межею бідності, зростає захворюваність і смертність сільського населення, загострюється демографічна ситуація у сільській місцевості. Рівень механізації сільськогосподарського виробництва знизився, у сільській місцевості зростає безробіття, збільшуються площі необроблюваної землі. Основні причини такого становища керуються, насамперед, у сфері праці. [4, с. 5]. Нами було проведено оцінку чисельності та питомої ваги населення через концентрацію в міській та сільській місцевості на прикладі Миколаївської області. У поєднанні із демографічним фактором, міграційні процеси призвели до скорочення чисельності населення сільських територій (рис. 2).

В Миколаївській області спостерігається значне зменшення чисельності сільського населення. В 2009 році кількість населення склала 389,2 тис. осіб з них: 183,9 тис. становлять чоловіки або 47,2% у відносному значенні, а 205,3 тис. осіб - жінки або 52,8% відповідно. Проаналізувавши дані показники, можемо зробити висновок, що за останні сім років у суспільстві сформувалася тенденція прогресуючого зменшення сільського населення. У 2009 році порівняно з 2002 роком чисельність населення сільських територій скоротилася на 38,7 тис. осіб, при тому, що питома вага населення пенсійного віку щороку зростає. Помітним є зменшення чисельності

ЕКОНОМІКА

працівників, які зайняті в сільськогосподарському виробництві, що свідчить про вивільнення робітників та зменшення їх концентрації, в галузі сільського господарства.

Депопуляція сільського населення охопила і Миколаївську область. Зміна організації сільськогосподарського виробництва та бажання покращити якість життя, недостатній рівень соціально-економічного розвитку сільських територій призвели до поступового зменшення народжуваності на селі, зменшення кількості населення працездатного віку, активізації трудової міграції.

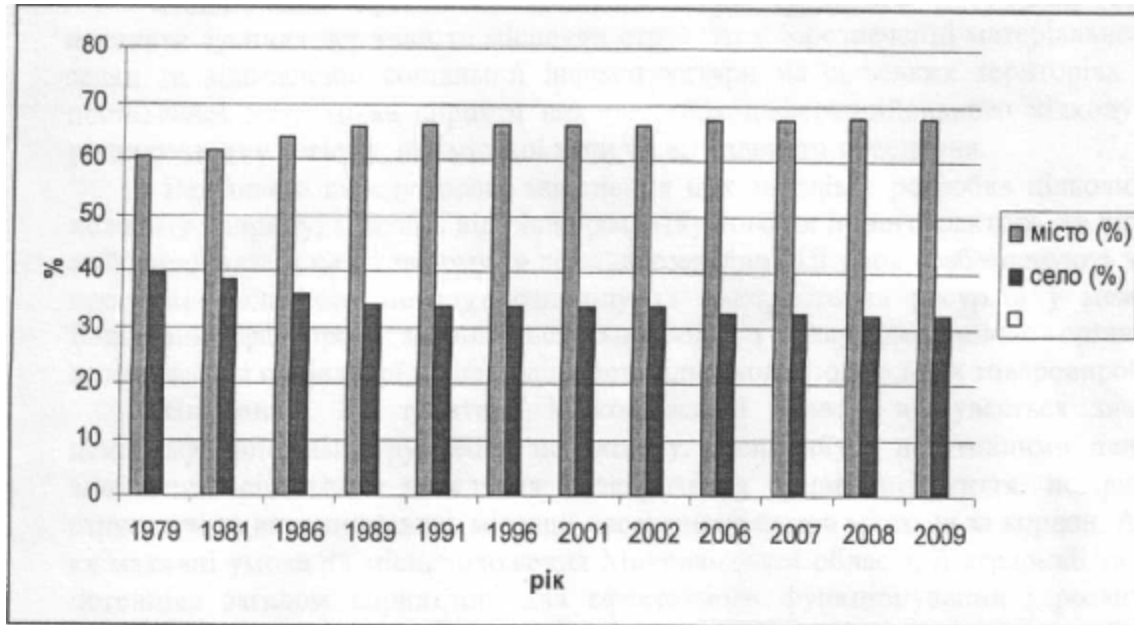

Рис. 2. Динаміка чисельності населення Миколаївської області

Незадовільний рівень соціальної інфраструктури в сільській місцевості можна охарактеризувати суттєвим скороченням кількості соціальних об'єктів, магазинів, майже зруйнованою системою громадського транспорту.

Соціально-економічний розвиток сільських територій не забезпечує підвищення рівня платоспроможного попиту населення, що стимулює посилення міграційних процесів та скорочення працездатного населення.

Ретроспективна оцінка сільського населення Миколаївської області з 1979 року має сталу тенденцію до скорочення, при цьому співвідношення у зростанні чисельності міського населення не характеризується позитивними факторами зайнятості на території міст. Міграційні процеси є наслідком нереалізованих заходів щодо забезпечення стійкості розвитку сільських територій та майже повною втратою соціальної відповідальності аграрного бізнесу.

Із негативних факторів зменшення населення є трудова міграція, що носить характер демографічної проблеми, розбудови великих міст, соціально невиправдані високі темпи урбанізації. Не меншої шкоди завдали адміністративно-територіальні перетворення сільських поселень в міські та звуження процесу природного відтворення селян. Аналізуючи динаміку демографічних змін сільського населення, можна зробити висновок, що зменшення залежить від двох основних факторів еволюційних та кризових. На існуючі кризові явища в економіці аграрної сфери та суспільному житті в цілому сільське населення зреагувало інтенсивним спадом народжуваності, передчасною смертністю, що є наслідком бідності населення.

Отже, головним завданням для формування активної демографічної політики в сільській місцевості та відтворення трудового потенціалу сільськогосподарського виробництва є: збереження і поліпшення здоров'я сільського населення, залучення молоді

Адо трудової діяльності в аграрному виробництві; поліпшення інфраструктури ринку аграрної праці; удосконалення політики формування доходів як основної економічної передумови відтворення суспільства.

На державному рівні розроблено програми, щодо ефективності використання трудових ресурсів села, але в умовах сьогодення їх можна вважати недостатньо ефективними оскільки вони не забезпечують створення нових робочих місць, розширення та вдосконалення соціальної інфраструктури сільських територій.

Підвищення ефективності використання трудового потенціалу села доцільно поєднати зусилля держави та місцевих структур у забезпеченні матеріального добробуту селян та відновленні соціальної інфраструктури на сільських територіях. Досягненню поставленої мети може сприяти використання диференційованого підходу залежно від рівня розвитку регіону, приміської зони чи віддаленого поселення.

Важливою передумовою здійснення цих заходів є розробка цільових програм по кожному напрямку, залежно від рівня розвитку того чи іншого фактора, та дієвий контроль за їх виконанням на місцевому та державному рівні. Ці умови забезпечують впровадження програмно-цільового методу розподілу та використання ресурсів у межах регіону. Важливим фактором залишається контроль з боку державних органів влади за дотриманням соціальної відповідальності сільськогосподарських товаровиробників.

Висновки. На території Миколаївської області відбувається зниження рівня демографічної бази трудового потенціалу. Основними негативними тенденціями до зменшення сільського населення є скорочення тривалості життя, погіршення вікової структури та високий рівень міграції населення з села в місто та за кордон. Але природно-кліматичні умови та місцезоналення Миколаївської області, її аграрний та промисловий потенціал загалом сприятливі для ефективного функціонування і розвитку сільської території.[5] Поряд з цим існує проблема відкритого та прихованого безробіття, яка проявляється в перевищенні пропозиції робочої сили на попитом.

Серед напрямів поліпшення трудового та життєвого потенціалів сільського населення основним має бути подолання соціального дисбалансу між містом і селом, що вимагає комплексного, системного підходу до розв'язання конкретних проблем поліпшення умов життєдіяльності селян і поетапності їх реалізації. Це не означає, що розв'язання окремих проблем потрібно здійснювати у певній послідовності. Навпаки, необхідно йти по шляху комплексності, консолідуючи всі елементи поліпшення сільського соціуму селян, а саме: трудових відносин і соціально-побутових умов життя. Первинного і вторинного тут бути не може, оскільки ці елементи взаємопов'язані й взаємозалежні - працею селян створюються умови для життєдіяльності, які, у свою чергу, зумовлюють ефективність праці. Адже в часовому вимірі праця й життєдіяльність людини - це нероздільні процеси і відбуваються вони одночасно. Опрацювання та реалізація механізму вдосконалення трудових відносин у сфері праці мають спрямовуватися на підвищення продуктивної зайнятості селян, ефективності праці й на цій основі збільшення обсягів виробництва та здешевлення сільськогосподарської продукції. [4, с. 7]

Ефективна реалізація трудового потенціалу аграрного виробництва можлива за умов підвищення технічної оснащеності сільськогосподарського виробництва, створення сприятливих умов праці та підвищення рівня її охорони. Крім того, в силу специфічності виробництва, в сільському господарстві необхідно можливе зниження впливу сезонності на рівномірність використання трудового потенціалу.

Питання ефективного використання трудових ресурсів села потрібно вирішувати, враховуючи регіональні особливості. Чисельність працівників підприємств сільського господарства необхідно стабілізувати, оптимізувати, заохотити за рахунок удосконалення регіональної структури сільськогосподарського виробництва, за рахунок зростання заробітної плати.

Важливою складовою реалізації заходів підтримки та нарощування трудового потенціалу на селі є державна підтримка та зацікавленість в соціально-економічному розвитку сільських територій.

Анотація

В статті розглянуто динаміку чисельності сільських мешканців в Миколаївській області. Виявлено негативні тенденції розвитку суспільства та обґрунтовано напрямки демографічних змін на рівні регіону.

Ключові слова: сільське населення, демографічна ситуація, трудовий потенціал, міграція населення, трудова міграція, зайнятість населення, ринок праці.

Аннотация

В статье рассмотрена динамика численности сельских жителей в Николаевской области. Выявлены негативные тенденции развития общества и обоснованы направления демографических изменений на уровне региона.

Ключевые слова: сельское население, демографическая ситуация, трудовой потенциал, миграция населения, трудовая миграция, занятость населения, рынок труда.

Summary

In the article is looked the dynamics of the number of inhabitants in Nikolayev region. Are founded the negative tendencies of society development and grounded the directions of demographic changes in the level of a region.

Key-words: village population, demographic situation, labour potential, population migration, labour migration, labour market.

Список використаних джерел:

1. Статистичний щорічник Миколаївської області, 2009 рік.
2. Богущкий О.А. Демографічна ситуація на селі/ О.А. Богущкий // Економіка АПК. - 2000. - №11. - С. 24-27.
3. Саблук П.Т. Демографічні проблеми українського села (наукова доповідь)/ П.Т. Саблук, К.І. Якуба // Відп. ред. академік УААН П.Т. Саблук. - К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2002. - 37 с.
4. Якуба К.І. Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України. Теорія, методологія, практика / К.І. Якуба. - К.: ННЦІАЕ, 2007. - 362 с.
5. Белевят О.А. Соціально-економічний розвиток сільських територій в умовах транзитивної економіки/ Дисертаційна робота. Науковий керівник Сахацький М.П.Миколаїв, МДАУ. 2010 р.